

ևտրական նամակագրութեան դասեր՝ իտալերէն լեզուով. միջին կարգին համար իտալ գրականութեան. փոքրիկներուն համար կրկնութիւն իրենց դասերուն և լեզուական հրահանգումն: Կոչուեցան նաև երեք արտաքին ուսուցիչներ ալ քնարանութեան, ուսողութեան և գծագրութեան համար: Ասով սակայն չէր վերջանար մեր Հաստատութեան դաստիարակչական նպատակը. կը մնար տակաւին կատարելիք մեր ամենէն նուիրական պարտականութիւններէն մին իրր հայ, այսինքն մեր մայրենի լեզուին, ազգային պատմութեան ու գրականութեան ուսուցումը, որ կ'ականդուէր երեք ուսուցիչներու կողմէ:

Աշակերտներէն ոմանք ալ արձանագրուեցան իրիկնային մասնական դասերու օտար Հաստատութեանց մէջ, ինչպէս Breraի բարձրագոյն Գեղարուեստանոցի գործնական գծագրութեան դասաւանդութեան հետեւցան չորս հոգի. աշակերտ մըն ալ նախապարաստական տարի մը կատարեց հոն, որպէս զի այս շէրջանին կարենայ Բարձրագոյն Գեղարուեստանոցի ընթացքին առաջին տարին սկսիլ:

Աշակերտներէն անոնք որ ընթացքնին վերջացուցած են, այժմ իրենց արուեստը կը կատարելագործեն ջաղաքիս գործատուններու և այլ հաստատութեանց մէջ:

Վարժարանիս վարչութիւնը ձեռնառուութեամբ քաղաքիս Հայ Ուս. Միութեան, կազմակերպեց նաև բանախօսութեանց շրջան մը զիտական և գրական ու առողջարանական նիւթերու վրայ հայերէն ու իտալերէն լեզուներով:

Իսկ կիրակի և տօնի օրեր առտուան և յետ միջօրէի ժամերուն աշակերտները կը հրահանգուին մարզական և ուրիշ խաղերով:

Ունեցան նաև զիւղազնացութեան շրջան մը և զգեղեցիկ լինելու վրայ ու լեռներու ստորոտը, իտալիոյ անոյշ երկնքին սակիցան այդ արամադրելիք սակաւօրեայ ժամանակին մէջ կազդուրուիլ և զօրանալ, նոր թափով և ոյժերով վերակսելու աշխատութիւնը:

ԽՄԲ.

ՀԱՆԳԻՍՏ ՀՈԳԻՈՅ

Հ. ԽՈՐԵՆ ՎԻ. ՄԻՆԱՆԵԱՆ

Եթէ երկինքն երազողներուն՝ երջանկութեան ակետիս է մահը, որքան ցանկալի էղաւ նոյնը Հ. Խորէն Վ. Սինանեանի, որ իր աղածրի մանկութենէն սկսեալ սովոր էր քաջերը պիշ յառել երկիքի կապոյտին սիեզերքի անհունութեան մէջ թաքուն խորհուրդներն որոնել ու անկէ՛լ ալ վեր՝ իր սրտին բաղձալին. և որքան թեթեօրէն թռիչքը պարզեց դէպ ի արդարներուն հայրենիքը՝ այն ինչ ազատած տառապանքի, կսկիծներու, սուր խոցոտումներու մէջ հիւժած, մաշած մարմնէն: Յան ու արցունքը իր սիրելեաց սրտին մէջ թափ՝ որ իր թանկագին անձը կորսնցուցին:

Իր վաթսուն տարիներու (1868-1928) համետ կեանքին քսանեկնիզը պատրաստութիւն եղաւ իր բարձր կոման, և երեսունեկնիզը՝ անընդհատ և եռանդուն գործունէութիւն մը դաստիարակութեան-Ուսուցչութեան ասպարէզին մէջ:

Ենած ի կուտինա 1868, հազիւ տասնամեայ՝ Ս. Ղազար կը թռչէր կարմիր ու կայտառ նաւը րպեօրը Միխիթարայ զրկին մէջ հանգչելու:

1885ին սքեմաւոր՝ Խորէն անունը կ'ընտրէր. երեք տարի վերջ՝ 1888ին Սուրբ ուխտերով ինքզինքն Աստուծոյ կը նուիրէր և վերջապէս 1892ին քահանայութեան սուրբ կարգին բարձրացած:

Ինչպէս կը տեսնուի, բաւական երկայն շրջանով մը վերելակեց նա իր կոյման սրբազան բարձուքը, բայց այդ երկարութիւնն օգտագործեց խորագոյն դրոշմելու իր սրտին մէջ Միխիթարայ տան և իր Ազգին սէրը:

Ու սկսաւ իր դաստիարակական ասպարէզը:

1893-1896 թուաբանական ուսմանց դասատու ի վանս. սպա զրկուեցաւ Տրապիզոն ուր եռամեայ շրջանով մը (1896-1899) մեր վարժարանին մէջ աշխատեցաւ իբրև ուսումնապետ և ուսուցիչ. յաջորդ եռամեային ալ (1899-1901) զինքը կը գտնենք նոյն պաշտօններով մեր ֆաղկեղտի վարժարանը. ուսկեց վերջ վանք վերադարձաւ, սակայն համառօտ դադարի մը համար: Յաջորդ տարին՝ 1902 Մուրատ Ուպի. վարժարանն անցաւ,

սակայն իր թուաբանական և աստեղագիտական գիտութեանց յատուկ սէրն և հանճարը նկատի առնելով Միաբանութիւնը զինքը զրկեց Բասուայի համալսարանը՝ զարգացնելու այդ մասնաճիւղերը. սակայն հագիւ երկու տարի կրցաւ շարունակել. դաստիարակութեան և ուսուցչի կարգը թոյլ չտուին իր ընթացքն աւարտել. փութով վաճառ դարձաւ և յետոյ կրկին արեւելք։

Անձնական մեծ շահերով 1910ին կուսիւնայի մէջ տարրական դպրոց մէջ բացաւ և երկու տարի աշխատեցաւ. ապա դարձաւ ի Նիկոմիդիա երկու տարի ալ հոն եղած մեր վարժարանը պաշտօնավարելով. 1914-1919 տարիներուն վաճառի աշակերտաց աւանդեց թուաբանական և աստեղագիտական դասեր. բայց զինադադարէն վերջ նորէն կ. Պոլիս դառնալով նախ «Քենեդիկոստ ժե» որբանոցին մէջ աշխատեցաւ մեծ շահերով, ապա 1922ին անցաւ Բերայի վարժարանը իբրև ուսուցիչ, ուր և կկրցեց իր մասնակնացուն. Ահա իր կենսոյի համառօտ գծերը։ Այս շարքին և դպրոցական կենսոյը թոյլ չտուաւ շատ բան արտադրելու իր մասնաճիւղէն։

Ի սկզբան իս կը պարապէր պատմական և մատենագրական ֆունդամենտաբ, սակայն յետոյ ինքզինքը նուիրեց աստեղագիտութեան. և արդարև նա այդ գիտութեան համար ծնած էր։ Արդէն 1893-1895ին սկսած էր Բագմավէպի մէջ հետաքրքրական յօդուածներ հրատարակել. բայց բուն բեղուն շրջանն եղաւ 1915-1920. մեծ մասը տեսութիւններ, ֆունտիթիւններ են Արևուն, Արևմտի, աստղերուն և յատկապէս մոլորակներուն շուրջ. յետոյ շատ սրամիտ գիտողութիւններ և սրբագրութիւններ «Ժամանակագրութիւն Ս. Գրոց» տիտղոսին տակ, ինչպէս նաև կարգ մը սրբագրութիւններ Ս. Գրոց։ Իբրև առանձին կարևոր երկ նա ունի «L'hauteur de l'oxigène» միջնորոտի բարձրութեան շուրջ ցարդ եղած ուսումնասիրութեանց և դրութեանց ամենէն յաջողն և հերկնակաւորը. ինչպէս նաև «La lumière zodiacale» զոր խաւերէն թարգմանեցին իր սաները (1914)։ Տասնեակ տարիներ, 1917-1927, անընդհատ պատրաստեց մեր օրացոյցը, աստեղագիտական նորութիւններով։

Երկայն պիտի ըլլար թուիլ իր յօդուածներն և տեղեկատուութիւնները առ ֆրանս. աստեղագիտական կանառը, որ փութացեր էր իր անգամներու կարգը գրել զՀ. Խորէն և. իր հմտութեան և գիտաւոր տեսութեանց անմարս Զմուռնանք յիշել որ նա մտերիմ բարեկամ և թղթաւ կից էր կ. Յլամմարիոնի։

Ինչ որ սակայն թէ՛ հանգուցելոյն և թէ՛ հայութեան մեծագոյն փառքը պիտի կազմէր՝ Լուսնեթագի վեցերորդ արբանակին գիւտն էր զոր ըրաւ 1894ի 15 Ապրիլի գիշերը։ Բայց իր համեստութիւնն և երկկողը զինքը կասեցուցին զայն աշխարհի հրատարակելու՝ երբ ցնորական համարեցին գիտնականները որոնց հաղորդած էր իր գիւտը. (տես Բզմվպ. 1905 էջ 189-190)։ Տասը տարի վերջ միայն, 1905ին, Քերբին՝ Քալիֆորնիոյ մէջ կը նշմարէր զայն և կը հրատարակէր, խելելով Հ. Խորէնի և հայութեան մէկ փառքը։ Որքան իւր և հմուտ իր մասնաճիւղին մէջ, սակայն իր համեստ բնութեան և նուազ մշակուած ոճին համար նա գրական ասպարէզէն հեռու կը պահէր ինքզինք. իր հոգեկիրցներու խրատասանքին վրան էր միայն որ նա կը գրէր միշտ իր այնպէս հետաքրքրական նիւթերը, ինչպէս վերջերս ալ սկսած էր նոր շարք մը, որուն մէջ կատարած է գիւտեր յատկապէս արևին և աստղերուն հետաւորութիւնները չափելու. ինչպէս հետգհետէ պիտի տեսնեն «Բագմավէպ» ի ընթերցողք։ Իր մէկ զարմանալի յատկութիւնն էր Ս. Գրոց մէն մի վկայութիւն իր գլխովն ու համարով յիշել։

Անպատճառ և բարի կրօնաւորի մը տիպարն էր Հ. Խորէն Վ. իր նախընտրած զուարճութիւնը կրկին էր. խորհիլ ու խօսիլ անձանձորով՝ տիեզերքի զաղտնիքներուն շուրջ, հսկել անբուն երկայն գիշերներ՝ իր սիրած գիտակով զննելու երկինքը նորանոր երևոյթներ գտնելու. ու այդ ամենուն հետ դաստիարակութիւնը անուսուցանելու որոնց սրտին մէջ կը դրոշմէր անմեղութեան ծագիկը և զբօսալի վէպիկներու խայծով զանոնք իր պաշտած երկինքը կը փոխադրէր։

Իր սէրը կը մշտնջենաւորէր... ու հեռուէն ալ կը շարունակէր իր սաներուն խորհուրդ, խրատ, խոյս ու խրատ, սիրելու կրօնքն և ազգ. կարելի չէ յիշել անոնք առանց խորին յուզումի։

Այդ սէրը վառ էր իր ալ սրտին մէջ անբաժան անկէ՛ գոր կը տածէր իր Ս. Ուստին։

— Երջանկ հոգի, որ կը զմայլէիր չքնաղ գիշերներու ծոցին՝ երկնքի գեղովն ու խորհուրդով, յազեցիր արդ երանութեան մէջ ուր ամէն զաղտնիք կը լուծուի. երանացիր նոր երկնքիդ անհուն Արեգակին լոյսովն ու տապով ու փայլէ անոր շուրջ պատող յանբժայտյոյ համաստեղութեանց մէջ՝ մխիթարութեան չիթեր ցօղելով սպաւոր սիրելիներուդ կարօտակէզ սրտերուն։

Հ. ԵՂՄ ՓԵՂԵԿԵԱՆ

